

AKTUÁLNOSŤ AXIOLOGICKEJ PROBLEMATIKY A POTREBA JEJ MARXISTICKÉHO RIEŠENIA¹

RUDOLF ŠÍMA, Katedra marxistickej filozofie, Filozofická fakulta UK, Bratislava

Už neraz sa oprávnene zdôrazňovalo, že budovanie socialistickej spoločnosti je zložitý, mnohostranný, dialekticky protirečivý a všestranne náročný proces. Doterajšie dejiny výstavby socializmu aj v Československu ukázali, že úspešné zvládnutie tohto procesu je oveľa zložitejšia, komplikovanejšia a náročnejšia úloha, než sme si to na začiatku jej plnenia uvedomovali a boli ochotní pripustiť. Zložitost a náročnosť tejto úlohy neklesá, ale rastie s rozvojom a úspechom v budovaní socialistickej spoločnosti. Ukázala sa a ustavične sa ukazuje neoprávnenosť a škodlivosť najrozličnejších ilúzií o ľahkom a jednoduchom zvládnutí tejto úlohy. Obstáli a obstoja len tvrdé vedecké pravdy.

Súčasná etapa budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti ešte viac než predošlé etapy potvrdzuje, že budovanie socialistickej a komunistickej spoločnosti nie je možné bez formovania a sformovania nového socialistickeho človeka so všestranne rozvinutou osobnosťou, socialisticou hodnotovou orientáciou a novým spôsobom života. Bez splnenia tejto úlohy by socialistický revolučný proces nielenže nebol úplný, ale stratil by svoj najvyšší cieľ a najhlbší zmysel. Oprávnene na XXIV. zjazde KSSZ zdôraznil aj s. Brežnev, že „bez vysokej úrovne kultúry, vzdelania, spoločenskej uvedomelosti, vnútornej zrelosti ľudí je komunizmus nemožný“.

Formovanie nového socialistickeho človeka nie je však iba jednou z úloh socialistickej a komunistickej výstavby, ale je jej základnou úlohou a zároveň hlavným predpokladom a najvyšším cieľom. V plnení tejto úlohy sa najvýraznejšie prejavuje humánna podstata socializmu. Ako je

¹ Úvodné slovo na celoštátnom teoretickom filozofickom seminári na tému: *Hodnoty, hodnotenie, poznávanie*, ktorý sa konal v dňoch 14.—16. mája 1979 v Krpáčove v Nízkyh Tatrách.

známe, už Marx nazýval komunizmus reálnym humanizmom práve preto, že „spolu s obrovským rozkvetom výrobných síl spoločenskej práce zabezpečuje aj najúplnejší rozvoj človeka“. Proces rozvíjajúcej sa vedeco-technickej revolúcie v organickej spätosti s prednosťami socializmu ešte viac podčiarkuje význam formovania nového socialistického človeka. Hoci je reálny socializmus ešte veľmi mladý spoločenský systém, ktorý čaká ešte veľa veľkých činov pri hľadaní najoptimálnejších foriem existencie a ďalšieho rozvoja, predsa možno už plným právom povedať, že urobil pre človeka toľko ako nijaký iný spoločenský systém. Nastolil racionálny a humánny spôsob života, pestuje v ľuďoch socialistickú hodnotovú orientáciu, vysokú ideovú vyspelosť a uvedomelosť, výraznú a neopakovateľnú osobitosť, aktívne životne postoje, úsilie pomôcť osobnosti nájsť a rozvíjať samu seba, neustále rozvíjať svoje tvorivé schopnosti a stať sa uvedomelým budovateľom socialistickej a komunistickej spoločnosti. Najväčšou prednosťou socialistickej spoločnosti je, že uvoľňuje, podnecuje a rozvíja tvorivé sily širokých pracujúcich mäs. Ide o to, aby sa tieto sily neustále kultivovali a využívali v záujme rozvoja socialistickej spoločnosti, v záujme tvorby novej širokej a pestrej palety socialistických hodnôt, ktoré umožnia človeku rozvíjať vlastné tvorivé sily a nový socialistický spôsob života, aby sa stali nielen správne hodnotiacimi, ale aj hodnototvornými bytosťami.

Napriek priaznivým podmienkam je proces formovania nového socialistického človeka veľmi zložitý. Prebieha v rovine teoretickej i praktickej, ideálnej i materiálnej, v oblasti výchovy i seba výchovy, v interakcii subjektívnych a objektívnych činiteľov. Je to proces v pravom zmysle slova, ktorý má dlhodobý charakter. Preto ho nemožno zredukovať na jednorázovú izolovanú akciu či kampaň. Jeho riešenie je podstatou a hlavným zmyslom socialistickej kultúrnej revolúcie.

V súvislosti s formovaním nového socialistického človeka a s rastúcou úlohou jeho tvorivej aktivity v socialistickej spoločnosti vzrastá aj aktuálnosť axiologickej problematiky a potreba jej marxisticko-leninského objasňovania a riešenia. Táto problematika v živote socialistickej spoločnosti a v živote socialistického človeka má stále väčší význam.

Socialistická hodnotová orientácia a hodnotová činnosť človeka je významnou organickou zložkou, predpokladom i cieľom formovania nového socialistického človeka. Umožňuje človeku hlboko pochopiť, tvorivo si osvojiť a revolučne rozvíjať sociálno-ekonomické, kultúrno-ideologické, politické, morálne a estetické hodnoty socialistickej a komunistickej spoločnosti a plne sa ľudsky realizovať. Čím vyšší stupeň rozvoja socialistická spoločnosť dosahuje, tým sú otázky socialistickej hodnotovej orientácie a aktivity jej členov naliehavejšie a to nielen z humánnych, ale aj ekonomických, politických a ideologických dôvodov. Vážnosť a náročnosť tejto úlohy vzrastá aj preto, že sa netýka len malej „výberovej“ časti spoločnosti, ale že má masový charakter, že sa dotýka všetkých občanov socialistickej spoločnosti. Nie náhodou na XXV. zjazde

KSSZ aj s. Brežnev zdôrazňoval, ako je potrebné „aby sa s rastom materiálnych možností ustavične zvyšovala ideovo-mravná a kultúrna úroveň ľudu. Inak by sme sa mohli stretnúť s recidívami meštiackej a malo-meštiackej psychológie“, ktorá kráča ruka v ruke s adekvátnou hodnotovou orientáciou a aktivitou. Bez dôslednej socialistickej hodnotovej orientácie a socialistického hodnotového systému, ktoré podmieňujú axiologickú aktivitu, nemôže byť človek stále bohatší a lepší. Avšak ani najlepší hodnotový systém a hodnotová orientácia neposkytnú človeku to, čo mu poskytne reálny svet, reálna spoločnosť. Treba si to uvedomiť preto, aby sme neupadli do axiologických ilúzií a neočakávali od hodnotovej orientácie a od systému hodnôt viac, než môže poskytnúť.

Teoreticko-metodologický význam marxisticko-leninsky pochopenej hodnotovej orientácie a aktivity spočíva v tom, že nás pri skúmaní hodnôt a hodnotového systému orientuje na analýzu dialektiky subjektu a objektu v praktickom procese budovania socialistickej a komunistickej spoločnosti v celej jej zložitosti a mnohostrannosti. Tento proces predstavuje dialektickú jednotu rozmeru minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Časovou trojdimenzionalnosťou sa preto musí vyznačovať aj proces objektívneho rozvoja a vedeckého skúmania hodnôt, hodnotovej orientácie a hodnotovej aktivity. Marxisticko-leninský prístup sa pritom nevyznačuje tým, že ignoruje, alebo likviduje hodnotové dedičstvo predošlých generácií, ale že si ho tvorivo osvojuje, kultivuje a neustále oživuje v kontextoch s prítomnosťou a budúcnosťou. Tomuto prístupu je cudzí jednostranný pesimizmus lipnúci na strnulom tradicionalizme a snažiaci sa všetko interpretovať cez minulosť. Neznáša sa ani s jednostranným prezentizmom, ktorý lipne na servilnom aktualizme a utilitaristickom krátkozrakom pragmatizme a neberie ohľad na minulosť ani na budúcnosť. Prekonáva i jednostranný futurizmus, ktorý je založený na voluntaristickom utopizme, spojenom s asketickou obeťou prítomnosti v prospech budúcnosti.

Marxisticko-leninská teória hodnôt a hodnotovej aktivity vychádza z konkrétno-historického a triedneho charakteru hodnôt v triedne polarizovanej spoločnosti. Hodnoty spája s celou poznávacou a prakticky pretvárajúcou činnosťou ľudí. Úroveň a kvalita poznania a praktickej činnosti v značnej miere determinujú hodnotenie i jeho jednotlivé úrovne, oblasti a formy. To nevyklučuje takú úroveň a oblasť hodnotenia, kde vplyv poznania a spoločenskej praxe je len sprostredkovaný a takmer bezvýznamný. Hodnoty a hodnotovú aktivitu chápe marxizmus ako historické produkty a zložky praktickej dialektiky človeka ako subjektu a sveta ako objektu. Skúma ich v organickej súvislosti a sprostredkovanosť s potrebami, záujmami a cieľmi konkrétnych historických tried, sociálnych skupín a jednotlivcov na základe dialektiky všeobecného, zvláštneho a jedinečného.

V súčasnom triedne rozdelenom svete sa problematika hodnôt hodnotovej orientácie a hodnotovej aktivity stala predmetom ostrého ideolo-

gického boja medzi silami socializmu a kapitalizmu. A to je ďalší dôvod, prečo axiologickej problematike musíme venovať zvýšenú pozornosť. Ideologický boj okolo axiologickej problematiky sa rozvinul aj na poslednom XVI. svetovom filozofickom kongrese v Düsseldorfe v NSR. Vo vystúpeniach nemarxistických filozofov sa prejavovali teoreticko-metodologické východiská a princípy známej buržoáznej „filozofie hodnôt“ (Wertphilosophie), ktorá vznikla v 19. stor. a silný vplyv zaznamenala aj v 20. stor. Na základe tejto koncepcie sa hodnoty interpretujú ako autonómne ideálne sily, ktoré determinujú myslenie a konanie ľudí. Pokladajú sa buď za výtvory „boha“ či inej ideálnej substancie (Lotze, Rickert, Scheller, Hartmann) alebo za voluntaristické produkty ľudí (Ehrenfels, Müller-Freienfels, Dewey, Reiner a i.). Filozofické zdôvodnenie rôznych prúdov „filozofie hodnôt“ poskytujú také filozofické aktivity, ako sú: neokantovská spoločenská a kultúrna filozofia, emocionálny iracionalizmus a subjektivismus, filozofia života a fenomenológia, existencializmus a klerikálna filozofia, určité smery buržoáznej sociológie, ako aj pravicovo-socialistické teórie tzv. „etického socializmu“ a iné maloburžoázne a revizionistické teórie socializmu a socialistického človeka. Vplyv týchto aktivít v takej či onakej miere, priamo i nepriamo sa prejavovali vo vystúpeniach buržoáznych filozofov, zameraných na problematiku hodnôt. Mnohí z nich spolu s ich revizionistickými epigónmi využívali problematiku hodnôt na propagovanie nevedeckých, idealisticko-mystických, reakčných a antihumánnych filozofických stanovísk a princíпов. Napriek určitým rozdielom a sporom sa zjednocovali na ideologickej platforme boja proti marxisticko-leninskej teórii hodnôt a socialistickej hodnotovej orientácii a hodnotovej aktivite. Vplyv tejto nemarxistickej hodnotovej teórie a praktickej hodnotovej orientácie sa u nás rozšíril najmä v nedávnom krízovom období našej spoločnosti. Vyvolali aj rozličné deformácie marxisticko-leninskej teórie hodnôt a negatívne pôsobili aj v praktickej hodnotovej orientácii a hodnotovej aktivite našich ľudí. Napriek mnohým úspechom v boji proti týmto vplyvom a ich dôsledkom sa ich nepodarilo úplne prekonať.

Naša marxisticko-leninská filozofia a filozofi stoja dnes pred úlohou dôsledne očistiť problematiku hodnôt od cudzieho nemarxistického ideologického nánosu, hlboko si osvojiť ideové dedičstvo klasikov marxizmu-leninizmu v tejto oblasti a tvorivo revolučne rozpracovať marxisticko-leninskú teóriu hodnôt na úroveň súčasných a budúcich aktuálnych potrieb života a praxe našej socialistickej spoločnosti a socialistického človeka. Hlbšie treba objasniť dialektiku poznávania a hodnotenia, väzbu hodnôt s potrebami, záujmami a cieľmi socialistickej spoločnosti a socialistického človeka, ako aj vzrastajúci význam a úlohu hodnôt, socialistickej hodnotovej orientácie a aktivity. Pritom ide aj o to, aby sme sa od kategórie, pojmov a teoretických postulátov dostali ku skutočným axiologickým problémom a socialistickým hodnotám našej spoločnosti a človeka. Život socialistickej spoločnosti a socialistického človeka

skutočne nemôže byť bohatší, plnší a lepší, ak nebude zároveň krajší, hodnotnejší a zmysluplnejší. Takým ho však môže urobiť len sám človek, ktorý sa formuje a aktivizuje na platforme socialistickej hodnotovej orientácie.

Tento celoštátny teoretický filozofický seminár s interdisciplinárnym charakterom a medzinárodnou účasťou sme zorganizovali preto, aby sa tu sformoval významný teoretický príspevok k vážnej a aktuálnej axiologickej problematike.

Ďalším cieľom seminára je vytvoriť priestor a priaznivé ovzdušie pre principiálnu konfrontáciu výsledkov a názorov na túto problematiku, ku ktorým jednotliví bádatelia a výskumné kolektívy dospeli, aby sa na základe vzájomného obohatenia mohlo ešte úspešnejšie napredovať.

Nie bezvýznamným cieľom tohto seminára je aj to, aby sa pracovníci československého filozofického frontu tak z ČSR, ako aj zo SSR bližšie aj osobne poznali a nadviazali hlbšie pracovné, súdružské a priateľské kontakty a vzťahy spolupráce.

Dúfam, že v tomto krásnom a príjemnom prostredí Nízkych Tatier všetky tieto vytýčené ciele splníme a prekročíme.

Dovoľte, aby som vás všetkých v mene Slovenskej filozofickej spoločnosti pri SAV a Československej filozofickej spoločnosti pri ČSAV, ktoré tento seminár pripravili, srdečne privítal. Osobitne vítam našich milých hostí zo ZSSR a z BĽR, vďaka ktorým náš seminár získal medzinárodný charakter.

Máme radosť, že na našom seminári sa zúčastňujú aj predstavitelia psychológie, pedagogiky, práva a estetiky, vďaka ktorým má seminár interdisciplinárny charakter.

Otváram rokovanie seminára a želám mu dobré pracovné ovzdušie, veľa tvorivej aktivity a hodnotné pozitívne výsledky. Nech sa v ňom užitočné spojí s príjemným, ušľachtilým a krásnym.